

גליון נושא: 'בין הזמנים'

בס"ד, יום ג' פרשת דברים, ה' אב תשע"ה

לע"נ הרה"ג ר' נחמיה בן ר' ברוך זצ"ל נלב"ע י"ג תמוז תשע"ה ת.נ.צ.ב.ה.

ולע"נ האשה החשובה מרת פרומא בת ציון בת ר' אפרים ע"ה נלב"ע י"ב תמוז תשע"ב ת.נ.צ.ב.ה.

פנינים

'במחיצתם' של גדולי ישראל

חזרה: בשו"ת **חתם סופר** (חלק ז סימן כא) מבואר, שבין הזמנים נועד, לחזרה על הנלמד ב'זמן' שקדם לו. וכעין שמבואר ב**רשב"ם** (בבבא בתרא דף קנז: ד"ה מהדורא בתרא), שכל שנה היה רב אשי מחזר על לימודו, בחודש ניסן ובחודש תשרי.

מוסר: בהקדמת ספר **חסד לאברהם** (לאביו של השל"ה) מבואר, שבימי בין הזמנים היו עוסקים בלימוד ספרי חכמה ויראה, והיו לומדים ספר שמונה פרקים לרמב"ם, בתחילה היו שומעים בזה שיעורים מפי רבותיהם, ובעל חסד לאברהם חיבר פירוש על זה, כדי שיוכל כל אחד גם ללמוד את זה לבד.

דיברו בלימוד: בספר 'תורה יבקשו מפיהו' (על הג"ר שמעון שקאפ זצ"ל), מספר הג"ר **חיים פנחס שיינברג** זצ"ל, שנקלע לעיירת הנופש 'לונא' עם בני ישיבת גרודנא, והתפעל מאוד, כי היה נראה שהעבירו את בית המדרש מגרודנא לעיירות לונא, הם עמדו קבוצות קבוצות סביב לרבינו הגר"ש **שקאפ** זצ"ל, וחתנו הג"ר **שרגא פייבל** זצ"ל, והמשגיח ר' **שלמה הרכבי** זצ"ל ודיברו בלימוד, וכן קבעו שם גם סדר מיוחד ללימוד ספר 'קצות החושן'.

שימוש תלמידי חכמים: סיפר הג"ר **אפרים בורדיאנסקי** זצ"ל (בנין אפרים עמוד רסג), שהיו כמה תלמידי חכמים שנסעו לעיירות הנופש עם 'גדולי ישראל' הג"ר **ברוך בער ליבוביץ** זצ"ל מקמניץ, הג"ר **שמעון יהודה הכהן שקאפ** זצ"ל, הג"ר **חיים עוזר גרודז'נסקי** זצ"ל, והחכימו הרבה מהזכות לשמש תלמידי חכמים.

לבו חפץ: ראש ישיבת מיר ארצות הברית הגר"ש **בירנבוים** זצ"ל אמר, שבין הזמנים זה היכי תמצוי שיוכל ללמוד מה שלבו חפץ ללא הגבלות, כגון אם רוצה ללמוד כל הלילה, ולהספיק לגמור מסכת שלמה שאיננה ב'מחזור הלימוד' בישיבה. אבל אם חלילה אינו לומד, הוא בעצבות ואין לו 'בין הזמנים' (מ.ס.).

לא לצום: בספר 'רבי ועלועל דער אידלמאן', יש מעשה נפלא על הג"ר **ועלועל אידלמאן** זצ"ל שבבחרותו היה חלוש בגופו, ולצורך בריאותו הורו לו ראשי הישיבה, שישע לנופש ויתחזק בגופו ורוחו. בכל יום היה משכים ומדבר בלימוד עם הגרי"ז **מברסק** זצ"ל ששהה שם, אבל ביום צום י"ז בתמוז לא בא לפני הגרי"ז, כיון שחשש שיורה לו שלא לצום [כפי שידוע היסוד של הגרי"ז, שהפטור של 'חולה' בתענית, הוא מפני שיוכל לבוא לסכנה, אף שכעת עדיין אינו בכלל סכנה], אולם הגרי"ז שיגר שליח מיוחד אליו, שמפאת חולשתו, הוא מחויב מן הדין לאכול מיד ולא להתענות, ואם הוא מתענה מחמת שהוא מרגיש שהוא די חזק בגופו, 'מה הוא מחפש כאן בדאצ'ה, שיחזור לישיבה' (י.מ.א.).

לגמור מסכתות: בשיעורו של הג"ר **גרשון מלצר** שליט"א, הביא דברי אחד מהראשונים שכתב, שב'בין הזמנים' גמרו מסכתות, ו'בתחילת הזמן' היו עושים 'יומא טבא לרבנן' לגמרה של תורה, בהשתתפות כל בני העיר.

משנה למלך: סיפר הגר"י **זילברשטיין** שליט"א, בהספדו על חמיו הגר"ש **אלישיב** זצ"ל בלוייה, שבבין הזמנים כשנסע לדאצ'ה למד משנה למלך, מאחר שבמשך השנה לא היה לו פנאי לכך.

קצות החושן: באיגרת שכתב הג"ר **צבי פסח פראנק** זצ"ל לאחד, שלא לגרום חולשה לנפש, ולכן כדאי שיקח עימו 'קצות החושן', או ספר אחר אשר ינעם לנפשו, כי אי אפשר לעזוב את כח המחשבה בטל בלי עבודה (שביבי אור עמוד 64).

ללא שינוי: סח הגרב"ב **ליבוביץ** שליט"א, שבבין הזמנים הוא מגיע עם בנו לישיבת מיר, שיראה בעיניו מהי אהבת תורה כאשר הג"ר **חיים בנימין הלוי לוצקין** זצ"ל, לומד בבין הזמנים ב'שטיגען' נפלא, ללא שום שינוי מאמצע הזמן, שהיה מגיע בבוקר לישיבה כהרגלו עם הסנדוויץ' ולומד עד הלילה, כך שקד מבחרותו עד שיבה מופלגת, כתלמיד מן השורה. ❖

'בין הזמנים'

עצם הענין של 'בין הזמנים' הוא ענין קדום מאוד, וכבר מוזכר במהר"ל מפראג (דרשות מהר"ל דרוש על התורה עמוד מו) שהראשונים הנהיגו כן 'לכמה סיבות עצמיות לתורה'. ולא פירש טעם הדבר.

רגילים לפרש, שהמטרה היא לתת מנוחה לנפש, לאגור כוחות רעננים וחדשים, להמשיך בעבודת ה' ביתר שאת וביתר עוז. דורשי רשומות הסמיכו על כך את הגמ' בשילהי קידושין (דף פב.) - אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו. בנערותו מהו אומר וקוי ד' יחליפו כח (ישעיה מ לא), בזקנותו מהו אומר עוד ינובון בשיבה (תהלים צב, יד טו). ופירש רש"י (ישעיה מ לא) תחליפו כח חדש וחזק.

1. יסוד התקנה

המושג של 'בין הזמנים' מיוסד על דברי הרמב"ם (פ"ה משמונה פרקים) שאומר שכמו שהגוף מתעייף כשעושה מלאכות כבדות עד שינוח וינפש וישוב למזגו השווה, כך צריכה הנפש גם כן להתעסק במנוחת החושים בעיון, לפיתוחים ולענינים הנאים 'עד שיסור ממנו הליאות'.

וכתב החזו"א בלשונו הזהב (קובץ איגרות חזו"א חלק ב אגרת ק - לבחור שהתמוטט מרוב שקידה) אולי אפשר לך לסור לבי קייטא 'לחודש ימים' להחלמה, תשתדל נא בזה, ובקש מנפשך להתחסד על גופך. עד כאן לשונו.

ניסן, תשרי, אב - בחודש ניסן ותשרי מבואר בגמ' (ברכות לה:) שהאמוראים ביקשו מתלמידיהם שבימי ניסן ותשרי לא יבואו לפנייהם כדי שלא יצטרכו להתעסק בפרנסה כל השנה. ושם הענין הוא, מפני שבחדשים אלו מתעסקים בקציר ובדריכת הגתות והבדים. בזמננו יש 'בין הזמנים' בניסן ותשרי, מחמת שעסוקים במצוות היום, ואגב גררא הרחיבוהו עד ראש חודש, אבל בין הזמנים בחודש אב, עיקר עניינו כלשון הרמב"ם 'שיסור הליאות'.

2. דעת החולקים

אמנם השל"ה הקדוש (מסכת שבועות פרק נר מצוה אותיות כד-כח, עמוד רנג) צווח ככרוכיא: ועיקר הכולל הכל, יהיה נעקר ונשרש מן העולם השם של 'בין הזמנים', לא יזכר ולא יפקד, רק כל העיתים שוים לתורה, יתנהג במנהג אחד לתורה כמו שכתוב (יהושע א ח) 'וְהָיְתָה בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה... ודבר זה יהיה נוהג זמן ובין הזמנים, ולא יזכר ולא יפקד שם 'בין הזמנים', ויעקר מן העולם, אז תהיה תורתנו 'תורת ה' תמימה'.

וכן בדברי המהר"ל (דרשות מהר"ל דרוש על התורה עמוד מו) מזכיר את 'ימי בין הזמנים' שתקנוהו הראשונים, וכותב בחריפות רבה, על מה שאנשים לוקחים ימים אלו, לעזיבת התורה חס וחלילה.

גם במטה אפרים (סימן תרג סעיף ו') התקיף את מלמדי תינוקות ובחורים, המפנים לב תלמידיהם לבטלה, ו'נרפים הם נרפים' בבין הזמנים מימי הסליחות עד אחר חג הסוכות, וגדול עוונם מנשוא. וכן המהרש"א (שבת דף קי"ט:) זועק על זה ש'גם הבחורים מבטלים את רוב הימים ב'בין הזמנים', והולכים ברחובות בביטולים וטיולים, ויש לכל ירא ה' וחרד לשום לבו לכל זאת'.

3. המנהג בעולם הישיבות מקדמת דנא

ישיבת וולאז'ין: אם הישיבות וולאז'ין, בראשות הג"ר חיים מוולאז'ין זצ"ל, היתה הישיבה הראשונה, בה נהגו את הענין של 'בין הזמנים' בחודש אב (ח.א.). בבין הזמנים לא נמסרו שיעורים לתלמידים, כיון שחלק מהרמ"ם שהו במקומות הבראה להחליף כח, גם הבחורים החלושים היו מצטרפים, לשהות עם ראשי הישיבות בעיירות המרפא ('זכור ימות עולם' להרב אליאך חלק ב'), כך גם מתואר בספר 'הסבא מסלבודקה' (פרק תולדות ישיבת מיר עמ' 119), שהישיבה היתה מרכז החיים של הבחורים, ורק לפני פסח היו עוזבים את הישיבה. תקופת בין הזמנים של אב, נועדה למנוחה ולא לשינוי המסגרת, לכן לא נסעו מחוץ לישיבה ולא טיילו, רק נחו כמה שעות כל יום, ובשאר הזמן פשוט ישבו ולמדו. כך נהגו כל בני הישיבה, מלבד בודדים שהצטרפו עם ראשי הישיבות, שיצאו אל עיירות המרפא לצורך הבראתם.

עם מרוצת השנים עקב חולשת הדורות, נהפכה ההבראה לנחלת כלל התלמידים, במתכונת בה היא נהוגה כיום בעולם הישיבות והכוללים, ובזמננו, דעת ראשי הישיבות, שאין בזה חשש ביטול תורה, כי זה צורך התלמידים.

4. הפולמוס בזמננו

סח הג"ר דן סגל שליט"א (בהספד על בחורים שנהרגו בחודש אב תשס"ז, נדפס בקונטרס 'בנתיבות ההלכה' גליון 16), שכבר רבות בשנים רצה לבטל את בין הזמנים של חודש אב, וה'סטייפלער' זצ"ל שלח אותו לאחד מגדולי ישראל, הוא (מ.ס.) הגרא"מ שך זצ"ל (מ.ס.), ואמר לו הרב שך, אי אפשר שרק בישיבה אחת לא יהיה בין הזמנים, וצריך לאסוף את כל ראשי הישיבות בראשות הג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל לבטל לגמרי. סיים הג"ר דן סגל, שרבי יחזקאל אברמסקי כבר היה חולה מאוד, וכעבור ימים ספורים נפטר מחליו, 'נטרפה השעה' ולא יצא הדבר לפועל.

וסיפר הגרב"ב ליבוביץ שליט"א, שסבו הר"ר אברהם יצחק רוטשטיין זצ"ל מנהל מוסדות 'דיסקין', והיה אדם

מנהג ישראל תורה

ישיבת בין הזמנים

'ישיבת בין הזמנים' - נוסדה לראשונה בארץ ישראל בשנת תשכ"ט בבית הכנסת 'אהבת תורה' בקרית צאנז בירושלים, בלימוד בצוותא בבין הזמנים ביום ובלילה, על ידי גבאי בית הכנסת הר"ר ברוך גוטפרב זצ"ל, הוא גם חידש את הרעיון של 'כולל ערב', שהיה חידוש בימים ההם. בסדרי לימוד אלו השתתפו תלמידי חכמים מופלגים, ביניהם: ראש ישיבת מיר הג"ר נתן צבי פינקל זצ"ל, שלמד בחברותא עם הג"ר חיים קמיל זצ"ל, וכן הג"ר מענדל אטיק שליט"א (ד.ג.).

בשיחת מוסר שנשא הג"ר אפרים בורדיאנסקי זצ"ל (בנין אפרים עמוד רסג), סיפר שבשנת תשל"ג היתה יוזמה מהפכנית של מספר בחורים בני תורה, להקים ישיבת בין הזמנים, עבור בני הישיבות שהתגוררו בתל אביב באותו זמן, וגדולי ישראל מאוד עודדו והמריצו את העוסקים בדבר, ושגרו את מכתביהם לחזק ידי המארגנים. מאז משגשים המפעלים הקדושים האלו, בכל אתר ואתר.

גם הסטייפלער שיגר מכתב מיוחד (הודפס בספר קריינא דאיגרתא עמוד מט) בו הוא כותב, וזכות גדולה לארגן את בני הישיבות בבין הזמנים ללימוד, כי התועלת מזה גדולה, והתורה מגנא ומצללא מפגעים רבים רח"ל. הג"ר משה חברוני זצ"ל שיגר מכתב מיוחד בו הוא כותב, העיר ד' לבכם הטהור, לבטל המנהג הרע של דורות אלו, לבטל לימוד התורה בבין הזמנים, שאין שום היתר לזה. (שלהי דקייטא עמוד כה סימן ז' אות ז').

במודעת אבל על פטירת הג"ר תנחום קרליץ זצ"ל (בן הג"ר נחום מאיר קרליץ זצ"ל אחיו של יבדלחט"א הגר"נ קרליץ שליט"א) כתבו עליו תואר שהיה 'מראשי ישיבת בין הזמנים בבני ברק' (השקפתנו חלק ד' אוסף מאמרים ומכתבים עמוד 68). ❖

חשוב ועשיר גדול, הציע סכום כביר, לכל כולל שיבטל את בין הזמנים, בנוסף הבטיח מלגה מכובדת, לכל אברך שילמד כרגיל בבין הזמנים. הוא הגיע להג"ר יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, שהיה סמל הפרישות מעולם הזה, והיה בטוח שר' יחזקאל יעודד את יוזמתו, אולם ר' יחזקאל חלק עליו בתוקף, ומחה בו שאין לבטל את בין הזמנים, כי בדורנו זה צורך הדור, ואם לא יהיה 'בין הזמנים', לא ילמדו ב'זמן'. היטיב להגדיר זאת אחד המחנכים, שאם לא יהיה 'בין הזמנים' אב, אז אלול יהיה 'סוף זמן' קיץ, אבל כעת שיש 'בין הזמנים' בחודש אב, אלול הוא הזמן החזק ביותר במעגל השנה.

בשנת תשל"ד, מחמת מלחמת יום כיפור, קיצצו נתח ניכר מימי בין הזמנים, ואמר על כך הגרא"מ שך זצ"ל, שכל הזמן חורף' הרגישו שהזמן אינו כתיקונו, בגלל שלא היה 'בין הזמנים' לבחורים.

הסטייפלער זצ"ל רצה לבטל לגמרי את 'בין הזמנים' באותה שנה, אולם הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל, התייחס ליוזמה זו בשיחתו בהיכל ישיבת מיר (הודפס ב'שיחות מוסר' בסוף הספר) ואמר שבכדי שיהיה 'זמן' חזק, חייבים 'בין הזמנים' שיקדם לו, למרות חלישותו טרח במיוחד להגיע לבית

המדרש למסור שיחה זו, עד שהוצרכו להעלותו במיטה לבית המדרש, וקרא על ה'בין הזמנים' את הפסוק (מיכה ז, ח) כִּי נִפְלְתִי קִמְתִּי, שֶׁכֶךְ הוּא הַסֵּדֶר שִׁישׁ נִפִּילָה קוֹדֵם הַקִּימָה (מ.ש.).
כעין זה הורה הגרא"מ שך זצ"ל להג"ר שלום כהנביץ שליט"א, שהסתפק באיזה יום להתחיל את הזמן, ואמר לו שילך לקולא, כדי שהבחורים לא ירגישו ש'לקחו להם' יום מהבין הזמנים, ולא ירויח מזה כלום (נ.א.). ❖

'צומק הפסח'

אתרונות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823

הערות מבני החבורה

כמה שעות ללמוד ?

שאלה: כמה שעות צריך ללמוד בבין הזמנים לקיים מצות תלמוד תורה, במהלך ה'זמן' לומדים יותר מבין הזמנים הן בכמות הן באיכות, ויש לדון מדוע בבין הזמנים זה משתנה הרי מצות ת"ת היא מצוה שנוהגת בכל שעה.

תשובה: להבין סוגיא זו יש להקדים את דברי האור שמח (הלכות ת"ת פרק א' הלכה ב') והקהל"י (ברכות סימן טו) שעיקר מצות ת"ת הוא כל אחד לפי כוחותיו. [ובאבן האזל (פ"ג ממלכים ה"ו) חידש יותר מזה שאדם סתם שאינו מלך, אין עובר בביטול תורה אלא ביושב בטל ואין עוסק בכלום]. וכן כתב בברכת שמואל (קידושין סימן כז) שכל אחד מצווה על מצות תלמוד תורה כפי מה שיכול להשיג, ובשיעור שאינו יכול ללמוד אין זה ביטול מצות תלמוד תורה שהעיקר מוטל כפי כחו, לכן כאשר כחו משתנה עצם החיוב משתנה. ומובן מדוע לא ניתן שיעור כמה זמן ללמוד, כי עיקר החיוב כתב הר"ן בנדרים (דף ח. ד"ה הא) שיוצא בקריאת שמע שחרית וערבית שבכך כבר קבע עתים לתורה ומשם ואילך ילמד כפי כחו (ש.ג.). וכן מבואר בלשון רש"י בברכות (דף לב:) שתורה הוא מארבעה דברים הצריכים חיזוק בכל יום, ופירש רש"י תמיד בכל כחו. ומשמע ברש"י שיותר מכחו אינו מחויב. דעיקר החיוב נמדד לפי כוחותיו ואי"ז פטור מדין אנוס.

בבין הזמנים: ונפלא שבבין הזמנים שגדולי ישראל קבעו שבני הישיבות צריכים בין הזמנים כדי שיהא חיזוק בזמן הבא וכפי שהובא מדברי הרב שך, ועצם הצורך מצינו אפילו במשה רבינו שכתוב בו שניתן לו ריווח להתבונן בין פרשה לפרשה, ממילא כעת זה למעלה מכוחותיו ולכן אין לו חיוב תלמוד תורה בשיעור הנצרך לנופש של בין הזמנים. ולכן השיעור שקבעו גדולי הדור ללימוד התורה בבין הזמנים הוא ד' שעות לכל הפחות. ואין הכוונה חלילה שלא ילמוד יותר מד' שעות שודאי מחויב כל עת ורגע לקיים והגית בו יומם ולילה ורק באנו לבאר מדוע המינמום הנדרש בבין הזמנים הוא ד' שעות בעוד ב'זמן' המינימום הוא ג' סדרים מלאים שהם פי כמה וכמה. ועיין בתשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א (הובא בספר 'דולה ומשקה') לכמה שואלים, שאין שיעור זה של ד' שעות הלכה למשה מסיני, והעיקר שצריך ללמוד בין הזמנים כפי כחו כמו באמצע הזמן, ושיעור ד' שעות הוא על דרך הממוצע שלא יפחות מכך.

ד' שעות: בחודש תמוז תשל"ב אירע פיגוע קשה בו נהרגו בחורי ישיבות, לרגל זה כתבו גדולי ישראל מכתב חיזוק מיוחד (יום ב' לסדר הדברים כ"ח לחדש תמוז תשל"ב) המכתב הודפס במכתבים ומאמרים (ח"ו אות תקע"ט), ובקריינא דאגרתא (דפו"ח ח"א סי' קנ"ו). וז"ל (בקיצור) - הואיל ומתקרבים ימי בין הזמנים ומצב לימוד תורה"ק בימים אלו מתרופף עד למאוד בעו"ה, לכן אנו פונים בבקשה גדולה מכל בני הישיבות הי"ו, שכל אחד ואחד יתחזק בלימוד התורה"ק בימים אלו במיוחד, ולקבוע לפחות ארבע שעות ביום ללימוד התורה"ק. עה"ח: אלעזר מנחם מן שך, חיים שמואלביץ, יעקב ישראל קניבסקי, משה חברוני, שלמה זלמן אויערבאך - עכ"ל המכתב. ואכן במסגרות 'ישיבות בין הזמנים' בדרך כלל סך שעות הלימוד היומי לכל אחד הם כ-4 שעות ליום, כהוראת גדולי ישראל במכתבם.

מאידך מעיד הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"ב סי' תס"ד) שה'חזון איש' הורה לבחור שבבין הזמנים צריך לנוח ולהחליף כח ולא צריך ללמוד כמו בתוך הזמן, אבל לכל הפחות חייב ללמוד תשע שעות כמו בעל הבית, כמבואר ברמב"ם (הלכות ת"ת פ"א הלכה י"ב) שבעל הבית לומד תשע שעות ביום ושלוש שעות עובד, כשאמר הבחור לחזו"א שגם בתוך הזמן הוא מסופק אם לומד תשע שעות, התרעם ה'חזון איש' וכי זה נקרא 'בן תורה'. ועיין במכתבו של הגר"מ פינשטיין זצ"ל בקריאה ללימוד התורה בימי הקיץ בימי החופש (ד' שלח תש"מ) וז"ל - מוטל חוב קדוש על כל אחד ואחד לקבוע עתים לתורה, ולהשתדל לקבוע שיעורים בתורה בגמ' ובשו"ע בכל מקום שהוא נמצא, עכ"ל (השקפתנו חלק ד' אוסף מאמרים ומכתבים עמוד 61). והזכיר רק קביעות עתים לתורה ולא הזכיר סכום שעות.

הגר"ר בנימין פינקל שליט"א בשיחתו חיזק את השומעים לציית לגדולי ישראל ולא לפחות מ-4 שעות לימוד כל יום בבין הזמנים, אחרי השיחה ניגש בחור מהשומעים ושאלתו בפיו מה יעשה כאשר כל משפחתו נוסעים ליום שלם האם לא יסע איתם בגלל זה, ענה לו ר' בנימין שאם יש צורך גדול שלא יתקוטט עם בני משפחתו על כך, והקביעות של ד' שעות ישרים ביום אחר (פ.א.). ❖